

بررسی میزان و رابطه‌ی امنیت اجتماعی و همگرایی قومیت‌های آذری و کرد در شهر ارومیه

* دکتر علی خادمی

کد مقاله: ۸۸۱۲۱۵۰۱

چکیده

امنیت اجتماعی و همگرایی قومی یکی از مهمترین مؤلفه‌های امنیت پایدار محسوب می‌شود. در شهر ارومیه که قومیت‌های مختلف با آداب و رسوم و ارزش‌های قومی خاص زندگی می‌کنند؛ این دو متغیر اهمیت اساسی دارد. توسعه و پیشرفت چنین جامعه‌ای در وهله‌ی اول به میزان امنیت و همگرایی موجود در بین قومیت‌ها بستگی دارد. در شهر ارومیه دو قومیت آذری و کردی بیشترین جمعیت را تشکیل می‌دهند و میزان امنیت اجتماعی و همگرایی قومی آنها نقش مهمی در توسعه و امنیت شهر دارد. لذا هدف این پژوهش، بررسی میزان و رابطه امنیت اجتماعی و همگرایی قومیت‌های آذری و کرد در شهر ارومیه بوده است. برای این منظور، با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، از بین شهروندان ارومیه، نمونه‌ای به تعداد ۴۵۰ نفر (۳۱۵ نفر از قومیت آذری، ۱۳۵ از قومیت کردی بر اساس نمونه‌گیری طبقه‌ای) شدند. اطلاعات مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه ۲۴ سؤالی محقق ساخته امنیت اجتماعی و همگرایی قومی جمع‌آوری گردیده است. یافته‌های به دست آمده نشان داد که ۱- میزان احساس امنیت اجتماعی قومیت‌های آذری و کرد در شهر ارومیه با یکدیگر تفاوت معناداری ندارد ($P < 0/01$). ۲- میزان احساس همگرایی قومی قومیت‌های آذری و کرد در شهر ارومیه با یکدیگر تفاوت معناداری ندارد ($P < 0/01$). ۳- بین احساس امنیت اجتماعی و همگرایی قومی در هر دو قومیت آذری و کرد شهر ارومیه ضریب همبستگی معنادار وجود دارد ($P < 0/01$). ۴- میانگین امنیت اجتماعی و همگرایی هر دو قومیت با میانگین ماکزیمم تفاوت معنادار دارد ($P < 0/01$). نتایج این تحقیق نشان داد که در شهر ارومیه دو قومیت آذری و کرد تقریباً به یک میزان احساس امنیت اجتماعی (به میزان زیاد) و همگرایی (به میزان متوسط) با یکدیگر دارند و همچنین در هر دو قومیت، بین این دو متغیر رابطه‌ی مستقیم و معنادار وجود دارد یعنی زمانی که احساس امنیت اجتماعی بالا می‌رود احساس همگرایی بین قومیت‌ها هم بالا می‌رود و بالعکس.

واژگان کلیدی: امنیت اجتماعی، همگرایی قومی، قومیت آذری، قومیت کردی، شهر ارومیه.

* عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه.

E-mail: dr_ali_khademi@yahoo.com

بیان مسأله

احساس امنیت اجتماعی^۱ در هر جامعه‌ای از مؤلفه‌های اساسی توسعه و پیشرفت محسوب می‌شود. چون در سایه‌ی امنیت اجتماعی است که افراد جامعه با آسودگی خاطر به فعالیت پرداخته و استعدادهای خود را شکوفا می‌سازند (مرکز افکارسنجی دانشجویان، ۱۳۸۲). از طرف دیگر اگر در جامعه، تنوع اقوام^۲ وجود داشته باشد این مسأله نه تنها پیچیدگی و حساسیت خاصی دارد بلکه اهمیت همگرایی^۳ اقوام نیز مطرح می‌شود چرا که بدون همگرایی اقوام، امنیت اجتماعی به وجود نمی‌آید. شهر ارومیه مصداق بارزی از تنوع اقوام است که دو مقوله امنیت اجتماعی و همگرایی اقوام در آن اهمیت خاصی دارد. در این شهر، دو قومیت آذری و کردی، جمعیت بیشتری را تشکیل می‌دهند و لذا همگرایی این دو قوم، اهمیت خاصی پیدا می‌کند. محقق در این تحقیق به دنبال بررسی این موضوع است که میزان احساس امنیت اجتماعی و همگرایی قومیت‌های آذری و کرد شهر ارومیه چقدر است؟ و بین این دو متغیر چقدر رابطه‌ی همبستگی وجود دارد؟ که یکی از آن دو میزان دیگری را می‌تواند پیش‌بینی نماید.

اهمیت تحقیق

اهمیت تحقیق حاضر از این لحاظ است که اولاً، میزان احساس امنیت اجتماعی را در دو قومیت اصلی شهر ارومیه (آذری و کردی) به صورت مجزا مشخص می‌کند و نقاط ضعف و قوت موجود را از این لحاظ برای دست‌اندرکاران امنیتی، اطلاعاتی و انتظامی ارائه می‌دهد. ثانیاً، میزان همگرایی این دو قومیت که در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند؛ مشخص، و اطلاعات لازم در این رابطه ارائه می‌شود تا هر گونه اقدامی که برای ارتقا و وضعیت موجود، سودمند است؛ برنامه‌ریزی گردد. ثالثاً، میزان رابطه‌ی دو متغیر با هم مشخص می‌گردد و از این لحاظ که ارتقای یک متغیر، تا چه اندازه به ارتقای متغیر دوم منجر خواهد شد. نتایج تحقیق، اطلاعات ارزشمندی را برای سیستم‌های برنامه‌ریزی، امنیتی، اطلاعاتی و انتظامی شهر و استان ارائه می‌کند که می‌تواند در اقدامات آتی مؤثر واقع شود.

اهداف تحقیق

هدف اصلی تحقیق حاضر، پاسخگویی به چند سؤال اصلی در زمینه‌ی امنیت اجتماعی و همگرایی قومیت هاست. از جمله:

- ۱- میزان احساس امنیت اجتماعی قوم آذری در شهر ارومیه چقدر است؟
- ۲- میزان احساس امنیت اجتماعی قوم کرد در شهر ارومیه چقدر است؟
- ۳- میزان احساس همگرایی قوم آذری در شهر ارومیه چقدر است؟
- ۴- میزان احساس همگرایی قوم کرد در شهر ارومیه چقدر است؟
- ۵- رابطه‌ی دو متغیر امنیت اجتماعی و همگرایی قومی در قومیت‌های آذری و کرد شهر ارومیه چقدر است؟
- ۶- تفاوت میانگین امنیت اجتماعی و همگرایی قومی موجود در قومیت‌های آذری و کرد شهر ارومیه با میانگین ماکزیمم این متغیرها چقدر است؟

چارچوب نظری و پیشینه‌ی عملی

از دیر باز امنیت یکی از نیازهای اولیه‌ی بشر بوده است و اقدامات بسیاری توسط سازمان‌های مختلف جهت تأمین آن انجام می‌شده و می‌شود. امنیت فی نفسه به معنی آرامش قلب، اطمینان، خاطر جمع بودن و مصونیت از تهدید و خطر، مرگ، فقر، حوادث غیرمترقبه و در کل هر عاملی که آرامش انسان را از بین ببرد؛ می‌باشد و دو بعد ذهنی و عینی دارد: در بعد عینی، امنیت به معنی نبود تهدید برای ارزش‌های کسب شده، است و در بعد ذهنی، مشتمل است بر نبود هراس از این‌که آن ارزش‌ها مورد حمله قرار گیرند (صدیق سروستانی، ۱۳۷۵). از این رو امنیت از دو عنصر اصلی " تهدید^۵ " و " فرصت^۶ " برخوردار است و برقراری امنیت منوط به رهایی نسبی از تهدیدها و بهره‌گیری مناسب از فرصت‌هاست. امنیت در مورد افراد به معنی آن است که مردم، هراس و بیمی نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع خود نداشته باشد و به هیچ وجه حقوق آنان به مخاطره نیفتد و هیچ عاملی حقوق مشروع آنان را تهدید ننماید. امنیت شرایطی دارد که فرد در چارچوب آن، در مقابل خطرها، تهدیدها و زیان‌های ناشی از زندگی اجتماعی، مورد حمایت جامعه قرار می‌گیرد. زیرا امنیت یک نیاز بنیادی و پایدار برای برآوردن دیگر نیازهای جمعی بوده

است و ارضاکردن سایر نیازها به آن بستگی دارد (ماندل، ۱۳۷۹، ص ۵۲-۴۹). از طرف دیگر، بشر به اقتضای خلقت، موجودی اجتماعی آفریده شده و همیشه نیازمند ارتباط با دیگران است. آدمی در طول زندگی و خلقت خود بر روی زمین، برای به دست آوردن و تأمین آرامش و آسایش و ایمن بودن در برابر تهدیدهای گوناگون، توانسته است با اندیشه و ابتکار و خلاقیت خود بر آن مشکلات فائق آید. مقوله‌ی امنیت در زندگی جمعی تا حدی است که گروهی از متفکران اجتماعی در تعاریف خود، کلمه امنیت را مترادف با مفهوم "سلامت"^۸ به کار می‌گیرند و وجود آن را ضامن بقا و پایداری جامعه سالم می‌دانند. در جوامعی که وجود امنیت موجب می‌شود تا تعاملات اجتماعی در یک مسیر واقعی قرار گیرد، احساس عدم امنیت، چه از لحاظ بودن یا نبودن واقعی آن، می‌تواند تحرکات و جریان‌های اجتماعی را دچار اختلال کند و این اختلالات خود سرمنشأ یأس و انفعال اجتماعی می‌شود. لذا نسبی بودن و ذهنی بودن دو عنصر امنیت می‌باشند. بعد ذهنی امنیت، به "احساس امنیت"^۹ مربوط می‌شود. وجود امنیت در یک جامعه، به همان اندازه از اهمیت و حساسیت برخوردار است که احساس روانی مردم، از میزان وجود یا نبودن جرم و ناهنجاری در آن جامعه، شکل می‌گیرد و هر اندازه فراوانی جرم بالاتر باشد، احساس امنیت پایین‌تر است. ممکن است در یک جامعه، امنیت وجود داشته باشد و لیکن افراد آن جامعه، احساس امنیت نکنند و بالعکس. واقعیت احساس ناامنی، ساختاری است که به خشونت‌های شهری و دامنه‌ی، شکل و نوع بزهکاری که بافت و پیکره‌ی اجتماع را متزلزل می‌کند، بستگی دارد. در مقوله نسبی بودن امنیت باید به این مطلب اشاره کرد که حتی اگر یک کشور، تمام عوامل و امکانات و توانایی‌های مادی و معنوی خود را به کار گیرد، هرگز نمی‌تواند مدعی برخورداری از امنیت کامل باشد (مورل، ۲۰۰۰).

منظور از امنیت اجتماعی، آرامش و آسودگی خاطری است که هر جامعه موظف است برای اعضای خود در زمینه‌های شغلی، اقتصادی، سیاسی و قضایی ایجاد کند/صدیق سروستانی، ۱۳۷۵). در بحث امنیت اجتماعی و اخلاقی، باید به وجود یک شالوده اخلاقی محکم، که منبع تغذیه‌ای برای شهروندان آن جامعه محسوب شود، اشاره کرد تا بتوان به ساماندهی فرهنگی در فضای اجتماعی دست یافت. امنیت اجتماعی لازم و ملزوم سایر حوزه‌های امنیت از جمله امنیت روانی، خانوادگی و شغلی در یک جامعه می‌باشد.

رخدادهایی مانند جنگ، سوانح طبیعی، فساد و هرج و مرج‌های اجتماعی، بیکاری، فقر و گرسنگی، بی‌احترامی به آزادی بیان، آزادی‌های فردی، اجتماعی و سیاسی تهدیدکننده امنیت اجتماعی یک جامعه می‌باشد و به طبع آن تأثیر مستقیمی بر روی سایر حوزه‌های امنیت در افراد یک جامعه می‌گذارد (قانع بصیری، ۱۳۸۰، ص ۱۸).

امنیت اجتماعی در چهار معنی بررسی می‌گردد: الف: امنیت اجتماعی در معنی رفاه و بهزیستی؛ ب: امنیت اجتماعی در معنی نبودن جرم و جنایت؛ ج: امنیت اجتماعی در معنی اعتماد و سرمایه‌ی اجتماعی؛ د: امنیت اجتماعی در معنی حفظ هویت. کاهش رفاه و بهزیستی، افزایش جرم و جنایت، کاهش اعتماد اجتماعی و سردرگمی هویت افراد جامعه، امنیت اجتماعی را دچار اختلال می‌کند (حاجیان، ۱۳۸۴، ص ۳۳-۱۷). از طرف دیگر، امنیت اجتماعی به موازات بسترهایی که افراد جامعه در وادی آن هستی خویش را تعریف نموده‌اند شکل می‌گیرد؛ از جمله خانواده، مدرسه، دانشگاه، ادارات، احزاب، انجمن‌ها و سایر تشکل‌ها. در چنین جریانی، امنیت در سایه‌ی تعلق خاطر و وابستگی‌های عینی و بیرونی و تعلقات درونی و احساسی و ذهنی اعضای گروه به یکدیگر شکل می‌گیرد. لذا امنیت اجتماعی به جنبه‌های عینی، ذهنی و درونی توجه داشته و توسط نیروهای عضو مجموعه تأمین می‌شود. همچنین مرز مشخص و معین ندارد و کاملاً تابع خصوصیات گروه یا قومیت است (نوبینیا، ۱۳۸۴، ص ۵۸-۲۵).

جامعه بدون نظم اجتماعی، امنیت ندارد و نبودن امنیت، حاکی از وجود نداشتن نظام اجتماعی مقتدر و مسلط بر اوضاع می‌باشد. در نبود آنچه که در جامعه "امنیت اجتماعی" گفته می‌شود، ترس و وحشت، بی‌اعتمادی و سردرگمی حاکم می‌شود و فرد فرد جامعه، نگران از چگونگی سرنوشت و جایگاه خود در این شرایط، تنها به نجات خویش می‌پردازد و فارغ از هرچه بر سر جمع می‌گذرد، درصدد یافتن راه حلی برای فرار خود از مهلکه می‌افتد و این، تنها به بهای نادیده گرفتن حق و حقوق افراد جامعه بوده است که بر اولویت خواسته‌های فردی خود تأکید می‌کند. تضارب و تقابل خواسته‌های فردی، در جامعه‌ای که دستخوش بی‌قانونی است می‌تواند متفاوت و متعدد باشد؛ استقامت و استواری، چارچوب‌های اجتماعی را درهم می‌کوبد و به ناهنجاری‌هایی میدان می‌دهد که به تشدید ناامنی و تقویت تفکر "هر کس برای خود" و "همه برای من"

می انجامد (بوزان^{۱۱}، ۲۰۰۰، ص ۳۱). بنابراین، در سایه‌ی نبودن امنیت اجتماعی، رضایت‌مندی از زندگی و شرایط اجتماعی کاهش می‌یابد و یأس و انفعال، افسردگی فردی و اجتماعی جایگزین شادابی، تحرک و نشاط می‌شود. در چنین شرایطی است که فرد به خاطر حفاظت از خود در برابر تهدیدهای گوناگون برگرفته از اجتماع، در غیاب قانون و مقرراتی که ضامن ادامه‌ی حیات جمعی و اجتماعی است؛ به هر وسیله‌ای برای حمایت از خود و دور شدن از مسائل و خطرها، به خود بیشتر می‌اندیشد تا بقای جمع و اجتماعی که در آن زندگی می‌کند (موزن، ۱۳۷۸، ص ۸۴).

واژه‌ی " قومیت " بیشتر استفاده کاربردی دارد و برداشت‌های متفاوتی از آن صورت گرفته است. در این میان تعریف آنتونی اسمیت^{۱۲} (۱۳۷۷) کامل می‌باشد: " قوم عبارت از یک جمعیت انسانی مشخص، با یک افسانه‌ی اجداد مشترک، خاطرات مشترک، عناصر فرهنگی، پیوند با یک سرزمین تاریخی یا وطن و میزانی از حس منافع و مسؤولیت است ". عناصر محوری این تعریف، هویت، اعتقاد، آگاهی و فرهنگ مشترک است. از نظر تئودورسن، قوم عبارت از گروهی است که دارای سنت فرهنگی مشترک و احساس هویتی است که آن را به عنوان یک گروه فرعی از یک جامعه بزرگ‌تر مشخص می‌کند. لذا، اعضای هرگروه قومی از لحاظ ویژگی‌های خاص فرهنگی از سایر اعضای جامعه خود متمایز هستند (ویور^{۱۳}، ۲۰۰۰). محققان در مورد ماهیت قومیت و ناسیونالیسم قومی، اختلاف نظر دارند و دو گروه تئوری کهن‌گرایی و نوگرایی در این جریان در مقابل یکدیگر هستند. در حالی که کهن‌گرایان بر این امر تأکید دارند که قومیت یا ناسیونالیسم، پدیده‌هایی کهن است، ابزارگرایان (یا موقعیت‌گرایان و نوگرایان) معتقدند که این پدیده‌ها محصول دوران جدید و به‌ویژه چند قرن اخیر است. از مفهوم کهن‌گرایی، بیشتر برای توصیف ریشه‌ها و استحکام وابستگی‌های قومی استفاده شده است. کسانی که برجسته‌های کهن قومیت تأکید می‌کند و به وجود نوعی ارتباط میان قومیت و خویشاوندی و نیز روابط قومی - عاطفی میان مردمی تأکید دارند که اجداد مشترک و گاه سرنوشت مشترک این جهانی برای خود تصور می‌کنند؛ اعتقاد دارند که هویت قومی عنصر اساسی و محوری تحول می‌شود که ارتباط نزدیکی با تصور «خود»، مراحل اولیه‌ی جامعه‌پذیری، آموزش زبان یا اعتقادات مذهبی و سیاسی دارد. کهن‌گرایان، بیشتر بر جنبه‌های سیاسی قومیت به عنوان پدیده‌ی

طبیعی حیات بشری تأکید می‌کنند و ناسیونالیسم قومی را شکل خاصی از ناسیونالیسم تلقی می‌کنند و ضمن حمله شدید به طرفداران نظریه‌های نوگرایی و ارتباطات، الگوی غالب سیاست جهان معاصر را فرایند "ملت پاشی" می‌دانند تا "ملت سازی". کهن‌گرایان معتقدند که قومیت و ناسیونالیسم پدیده‌ای جدید نبوده است و با تغییر و تحول شرایط موجود از بین نخواهد رفت. علیرغم آن که کهن‌گرایی تداوم هویت قومی را در طول زمان تبیین می‌کند، نمی‌تواند به این پرسش پاسخ دهد که چرا چنین هویتی در لحظه‌ای خاص در یک گروه واحد به طور متفاوت تجلی می‌کند. در مقابل، نوگرایان به ویژه موقعیت‌گرایان، عقیده دارند که این نقیصه را می‌توان از طریق توجه به موقعیت‌ها و شرایط این هویت، یا به عبارت بهتر، با توجه به شرایط و اوضاع و احوال تحول اجتماعی، برطرف کرد. از نظر نوگرایان، نظریه‌های کهن‌گرا سرانجام ناسیونالیسم قومی، یا علل گوناگون مؤثر در موفقیت و شکست آنها در کشورهای مختلف را تبیین نمی‌کند. ره‌یافت نوگرایی از کاستی‌های تحلیلی نیست. در حالی که این ره‌یافت می‌تواند توضیح دهد که چرا مسأله قومیت در طول زمان پدید می‌آید و افول می‌کند، کمتر قادر است پاسخ دهد که چرا علیرغم فراز و نشیب‌های زمانی، پدیده‌ی قومیت‌گاه در طول قرون متمادی دوام می‌یابد. به طور کلی ارزش تحلیلی و تبیینی هر دو ره‌یافت کهن‌گرا و نوگرا به لحاظ سودمندی جهت قومیت و ناسیونالیسم قومی در جهان معاصر جایگاه قابل توجهی می‌باشد (اسمیت، ۱۳۷۷؛ رنان^{۱۴}، ۱۳۷۶). با این توصیف، برای تبیین گرایش‌های قومی محلی‌گرا در ایران، بهتر است که هر دو مکتب موجود در یکدیگر ادغام شود. در این میان، همگرایی قومی و وحدت ملی هدف اصلی سیاست قومی در کشور است. در ادبیات علوم اجتماعی از این وضعیت تحت عناوینی چون مهندسی ملت‌سازی، کشورسازی، وفاق اجتماعی، یکپارچگی ملی، تمایززدایی، وحدت نمادی و تقویت نظام سیاسی و اجتماعی یاد می‌شود. این مسأله در دیدگاه جامعه‌شناختی نه یک واقعیت محقق بلکه یک امکان اجتماعی است. این امکان اجتماعی نوعی توافق جمعی، تعامل و احساس را شکل می‌دهد و انرژی عاطفی بین اقوام را به وجود می‌آورد. برای عملیاتی کردن این جریان، تقویت اشتراکات و توافقات میان اقوام با همدیگر و با هویت فرهنگی مرکزی و از سوی دیگر، تعدیل و

حذف نقاط افتراق و تعارض اقوام در چهار حوزه اصلی اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی باید مد نظر باشد (حاجیان، ۱۳۸۳).

حال، در ارتباط با دو متغیر امنیت اجتماعی و همگرایی قومی، می توان گفت که در کنار ارزش‌ها و فرهنگ ملی، هر قومیتی از آداب و رسوم و ارزش‌های خاص خود هم برخوردار است که می خواهد آنها را حفظ کند و به نسل‌های آینده تحویل دهد. در این جریان هر نوع ناامنی اجتماعی که بر پایه‌ی تعهد افراطی به ارزش‌ها شکل بگیرد و نیز هر نوع ناامنی اجتماعی که حفظ ارزش‌های قومی را دچار مشکل کند، بی‌شک در جریان وحدت ملی و همگرایی قومی خدشه وارد می‌کند و هر دو متغیر را در جامعه سست می‌کند. از طرف دیگر، وجود امنیت اجتماعی، همگرایی قومی را افزایش می‌دهد و بالعکس (حق‌پناه، ۱۳۷۷).

پیشینه‌ی تحقیق

جلیلود (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان " بررسی علل بروز ناآرامی قومی در استان آذربایجان غربی و تأثیر آن بر امنیت اجتماعی " با استفاده از روش پیمایشی و انجام مصاحبه در بین شهروندان استان به این نتایج رسیده است: از نظر مصاحبه شونده‌گان، اقدامات قوم‌گرایانه ترکی و کردی در سطح شهرستان ارومیه و استان آذربایجان غربی تأثیر منفی بر امنیت اجتماعی داشته است و باعث احساس ناامنی در بین مردم، سرمایه‌گذاری نکردن و تأثیر منفی بر اقتصاد استان و تفرقه و واگرایی و در نهایت پایین آمدن مشارکت اقوام در برنامه‌های ملی و اجتماعی شده است.

لقایی و دیگری (۱۳۸۸) در یک مطالعه با عنوان " نقش اقوام ایرانی در امنیت پایدار " ضمن بررسی نگرانی‌های ناشی از تنوع قومی در کشور نتیجه گرفته‌اند که آموزش‌های رسانه‌ای، حضور رهبر آگاه، اقتصاد قوی، همایش‌های ملی، و توجه به سلاقی اقوام در افزایش همگرایی اقوام مؤثر بوده است و امنیت پایداری را به وجود می‌آورد.

در تحقیقی با عنوان " بررسی راه‌های همگرایی قومیتی با تاکید بر اقوام ترک و کرد در شهرستان ماکو " با استفاده از روش زمینه‌یابی و انتخاب ۳۸۲ نفر به روش تصادفی طبقه‌ای از جمعیت ترک و کرد شهرستان ماکو این نتایج به دست آمد: پنج عامل دینی،

فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در ارتقای سطح همگرایی اقوام ترک و کرد تأثیر مثبت داشته و موجب انسجام و امنیت اجتماعی پایدار گردیده است (زینال نژاد، ۱۳۸۸).

در تحقیقی با عنوان "گرایش به هویت ملی و قومی در عرب‌های خوزستان" محقق میزان گرایش به هویت ملی و قومی عرب‌های خوزستان را بررسی کرده است. تمام عرب‌های بالای هجده سال و دست‌کم دیپلم هفت شهر اهواز، آبادان، خرمشهر، سوسنگرد، شادگان، ملاتانی و اروندکنار جامعه آماری پژوهش را تشکیل می‌داده‌اند. نتایج به دست آمده، نشان داده که عرب‌ها نه تنها گرایش بسیاری به هویت ایرانی و اسلامی دارند، بلکه به هویت قومی خود نیز علاقه دارند و علاقه به هویت قومی آنان باعث کاهش گرایش به هویت ملی نمی‌شود. ضمن آن که منشا برخی ناهمگرایی‌ها را باید در بررسی شاخص‌های عینی، همچون مشکلات اقتصادی و اجتماعی و به تبع آن «احساس محرومیت نسبی» جست‌نه در مؤلفه‌های ذهنی و تمایزگرایانه (اکوانی، ۱۳۸۷).

ترابی و دیگران (۱۳۸۷) در تحقیقی با عنوان "عملکرد پلیس در اجرای طرح ارتقای امنیت اجتماعی با رویکرد مواد مخدر از دیدگاه مردم یزد" با روش پیمایشی از دبیران دبیرستان‌های پسرانه ناحیه‌ی ۱ آموزش و پرورش شهرستان یزد در سال ۱۳۸۵ و از طریق پرسشنامه‌ی ۱۵ سؤالی نظرخواهی کردند و به یافته‌های زیر رسیدند: عملکرد پلیس در اجرای طرح ارتقای امنیت اجتماعی با رویکرد مبارزه با مواد مخدر از دیدگاه مردم مثبت ارزیابی شده است، مردم از عملکرد پلیس در رابطه با برخورد با معتادان به مواد مخدر و قرص‌های روانگردان رضایت‌بخش نبوده است. نتیجه‌گیری کلی این تحقیق نشان‌دهنده آن است که عملکرد پلیس در اجرای طرح مذکور مثبت ارزیابی شده است. بر اساس نتایج پژوهش پیشنهاد گردیده که جهت بهبود طرح ارتقای امنیت اجتماعی اجرای این طرح تداوم داشته و امکانات بیشتری در اختیار یگان‌های عمل‌کننده‌ی طرح قرار گیرد؛ همچنین برخورد پلیس با معتادان به مواد مخدر و قرص‌های روانگردان با هماهنگی مقامات قضایی شدیدتر و قاطع‌تر شود.

نواح و دیگری (۱۳۸۶) در تحقیقی با عنوان "تأثیر احساس محرومیت نسبی بر هویت قومی و هویت ملی مطالعه موردی: اعراب استان خوزستان" به دنبال بررسی این مسأله بودند که احساس محرومیت نسبی در میان اعراب استان خوزستان چه تأثیری بر هویت

ملی و هویت قومی آن‌ها می‌گذارد و نهایتاً این که بین هویت ملی و هویت قومی چه رابطه‌ای وجود دارد؟ یافته‌های این پژوهش نشان داد که با افزایش احساس محرومیت نسبی، هویت قومی در میان مردم عرب این استان تشدید شده است و در پی آن برخی جنبه‌های هویت ملی آنان کاهش می‌یابد؛ لذا بین هویت قومی و هویت ملی اعراب استان خوزستان رابطه معکوسی وجود دارد. شایان ذکر است که در این تحقیق هویت قومی با توجه به ابعاد سه‌گانه اجتماعی، سیاسی و فرهنگی آن مورد سنجش قرار گرفته است.

محققان در تحقیقی با عنوان "بررسی روابط میان اقوام ساکن در منطقه‌ی کوهستانی تالش" با توجه به فزونی گرفتن دامنه اختلافات بین دامداران منطقه در سال‌های اخیر، به دنبال بررسی علل بروز ناهنجاریها در روابط اجتماعی میان ساکنان منطقه بوده‌اند. برای رسیدن به این هدف، از روش‌های مطالعات کتابخانه‌ای، مشاهده‌ی عینی از منطقه و پرسشگری محلی استفاده شده است و مشخص گردید که علیرغم اقدامات دولت، از جمله ایجاد پاسگاه تلفیقی در مراتع ییلاقی مورد منازعه و صدور پروانه‌ی چرا برای دامداران، باز دامنه‌ی این اختلافات گسترده است. از طرفی با ملی شدن مراتع در سال ۱۳۴۱ و ایجاد اداره کل منابع طبیعی، حساسیت دامداران نسبت به تملک مراتع بیشتر شده است و آن عرف سنتی دامداری و رعایت حسن هم‌جواری که در گذشته وجود داشت، از میان رفته است و مسؤولین ذیربط، تا به حال موفق به ارائه‌ی راه‌حل مناسبی جهت ختشی نمودن این تنش‌ها نشده‌اند و تنش اقوام منطقه بالا بوده است (پیشگامی‌فرد و دیگری، ۱۳۸۰).

روش تحقیق

ابزار پژوهش: ابزار مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه‌ی محقق ساخته می‌باشد که از پرسشنامه سنجش امنیت اجتماعی میتار (۲۰۰۲) الگوبرداری شده و برحسب فرهنگ خودی تغییر یافته است. این پرسشنامه ۲۴ سؤال دارد که ۱۳ پرسش آن متغیر امنیت اجتماعی و ۱۱ سؤال بعدی همگرایی قومی را ارزیابی کرده است. پاسخهای طراحی شده، در مقیاس لیکرت بوده است و شامل گزینه‌های خیلی زیاد، زیاد، کم، خیلی کم، اصلاً می‌باشد که به صورت ۰، ۱، ۲، ۳، ۴ و برعکس با توجه به جهت سؤال‌ها، نمره‌گذاری می‌شوند. در هنجاریابی پرسشنامه، با الگوبرداری از پرسشنامه‌ی میتار، در حوزه‌ی امنیت

اجتماعی، نمرات ۰-۱۳ نشانگر امنیت اجتماعی کم، نمرات ۱۴-۲۶ نشانگر امنیت اجتماعی متوسط، نمرات ۲۷-۳۹ نشانگر امنیت اجتماعی زیاد و نمرات ۴۰-۵۲ نشانگر امنیت اجتماعی خیلی زیاد؛ و در حوزه همگرایی قومی، نمرات ۰-۱۱ نشانگر همگرایی قومی کم، نمرات ۱۲-۲۲ نشانگر همگرایی قومی متوسط، نمرات ۲۳-۳۳ نشانگر همگرایی قومی زیاد و نمرات ۳۴-۴۴ نشانگر همگرایی قومی خیلی زیاد می‌باشد. بررسی‌های روانسنجی نشان داد که ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه جهت برآورد پایایی آن برابر با ۰/۸۱ می‌باشد. همچنین جهت برآورد اعتبار پرسشنامه از نظر متخصصان استفاده شد. سؤال‌های نامرتبط و مشترک از نظر محتوایی حذف شد و نهایتاً میزان اعتبار ۲۴ سؤال باقیمانده، برابر با ۰/۹۲ به دست آمد.

جامعه و نمونه‌ی تحقیق: جامعه‌ی مورد مطالعه در این تحقیق، کلیه شهروندان مناطق جنوب و غرب شهر ارومیه (با توجه به پراکندگی غالب دو قومیت) بودند که طبق آخرین سرشماری حدود ۳۵۰۰۰۰ نفر برآورد شده است. مطابق یکی از آمارهای رسمی نسبت جمعیت آذری و کرد تقریباً ۷۰ به ۳۰ درصد اعلام شده است. لذا، جهت انتخاب نمونه با استفاده از شیوه‌ی نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، تعداد ۴۵۰ نفر (با توجه به جدول نمونه‌گیری مورگان) از بین گروه‌های سنی، تحصیلی، شغلی و جنسی مختلف در دو قومیت آذری و کرد انتخاب گردیدند. نمونه‌گیری طبقه‌ای از لحاظ تعداد جمعیت آذری و کرد شهر ارومیه مورد استفاده واقع شده است. از تعداد ۴۵۰ نفر نمونه انتخاب شده، ۳۱۵ نفر از قومیت آذری و ۱۳۵ نفر از قومیت کردی انتخاب شده است.

یافته‌ها

براساس گستره‌های این پژوهش، نتایج مختصر آن به شرح زیر ارائه شده است:

جدول شماره ۱: شاخص‌های آماری متغیر امنیت اجتماعی قومیت‌های آذری و کرد شهر ارومیه

انحراف استاندارد	میانگین	تعداد (n)	شاخص‌های آماری قومیت‌ها
۸/۷۳	۲۸/۱۶	۳۱۵ نفر	آذری
۸/۹۲	۲۹/۵۷	۱۳۵ نفر	قومیت کرد

داده‌های جدول ۱، میانگین و انحراف استاندارد متغیر امنیت اجتماعی را در دو قومیت آذری و کرد شهر ارومیه نشان می‌دهد. بر اساس داده‌های این جدول، میانگین احساس

امنیت اجتماعی دو قومیت به هم نزدیک است اگرچه قومیت کرد میانگین بیشتری نسبت به قومیت آذری دارد. همچنین احساس امنیت اجتماعی هر دو قومیت با توجه به هنجار پرسشنامه، در حد زیاد می باشد.

جدول شماره ۲: شاخص های آماری متغیر همگرایی قومی قومیت های آذری و کرد شهر ارومیه

انحراف استاندارد	میانگین	تعداد (n)	شاخص های آماری قومیت ها
7/35	22/11	۳۱۵ نفر	آذری
8/39	۲۰/۵۸	۱۳۵ نفر	کرد

داده های جدول ۲، میانگین و انحراف استاندارد متغیر همگرایی قومی را در دو قومیت آذری و کرد شهر ارومیه نشان می دهد. بر اساس داده های این جدول، میانگین همگرایی قومی دو قومیت به هم نزدیک است اگرچه قومیت آذری میانگین بیشتری نسبت به قومیت کرد دارد. همچنین احساس همگرایی قومی هر دو قومیت با توجه به هنجار پرسشنامه، در حد متوسط می باشد.

جدول شماره ۳: ضریب همبستگی و آزمون معناداری t دو متغیر امنیت اجتماعی و همگرایی قومی قومیت های آذری و کرد شهر ارومیه

نتیجه ی آزمون آماری	مقدار t جدول در ۰/۰۱	مقدار t محاسبه شده	درجه آزادی (df)	مقدار ضریب همبستگی (r)	شاخص های آماری قومیت
معناداری ضریب همبستگی محاسبه شده	۲/۵۸	۷/۰۳	۳۱۳	۰/۴۲	ضریب همبستگی دو متغیر امنیت اجتماعی و همگرایی قومی در قومیت آذری
معناداری ضریب همبستگی محاسبه شده	۲/۵۷	۶/۱۱	۱۳۳	۰/۴۷	ضریب همبستگی دو متغیر امنیت اجتماعی و همگرایی قومی در قومیت کرد

داده های جدول ۳، ضریب همبستگی، آزمون t و نتیجه ی آن را دو متغیر امنیت اجتماعی و همگرایی قومی را در دو قومیت آذری و کرد شهر ارومیه نشان می دهد. بر اساس داده های این جدول، ضرایب همبستگی به دست آمده بین دو متغیر برای هر دو گروه قومی از لحاظ آماری معنادار است. به عبارت دیگر این دو متغیر با یکدیگر رابطه ی مستقیم دارند و در جهت پیش بینی یکدیگر می توانند به کار روند.

جدول شماره ۴: آزمون t مقایسه ی میانگین های دو متغیر امنیت اجتماعی و همگرایی قومی قومیت های آذری و کرد شهر

ارومیه

نتیجه ی آزمون آماری	مقدار t جدول در ۰/۰۱	مقدار t محاسبه شده	درجه آزادی (df)	خطای استاندارد تفاوت میانگینها	شاخص های آماری مقایسه متغیرها
نبودن تفاوت معنادار بین میانگین دو گروه	۲/۵۸	۱/۵۴	۴۴۸	۰/۹۱	تفاوت میانگین های متغیر امنیت اجتماعی دو گروه قومی

تفاوت میانگین‌های متغیر همگرایی قومیتها در دو گروه قومی	۰/۸۳	۴۴۸	۱/۸۴	۲/۵۸	نبودن تفاوت معنادار بین میانگین دو گروه
---	------	-----	------	------	---

در جدول ۴، میانگین‌های دو متغیر امنیت اجتماعی و همگرایی قومی قومیت‌های آذری و کرد شهر ارومیه با آزمون t گروه‌های مستقل مقایسه شده‌اند. طبق نتایج به دست آمده، در هر دو متغیر، میزان t محاسبه شده از مقدار t جدول در سطح اطمینان ۹۹ درصد کوچک‌تر است. لذا تفاوت بین میانگین‌ها معنادار نیست. به عبارت دیگر بین میزان احساس امنیت اجتماعی و همگرایی قومی دو قومیت آذری و کرد در شهر ارومیه تفاوت معناداری وجود ندارد و هر دو قومیت به میزان یکسان احساس امنیت اجتماعی و همگرایی قومی دارند.

جدول شماره ۵: مقایسه‌ی میانگین‌های به دست آمده با ماکزیمم میانگین متغیرهای امنیت اجتماعی و همگرایی قومی

شاخص‌های آماری	ماکزیمم میانگین در متغیرها	میانگین به دست آمده در گروه نمونه	تفاوت میانگین نمونه و میانگین ماکزیمم	مقدار t محاسبه شده	نتیجه‌ی آزمون آماری در ۰/۰۱
امنیت اجتماعی در قومیت آذری	۵۲	۲۸/۱۶	۲۳/۸۴	۴۸/۱۶	تفاوت معنادار بین میانگین‌ها
امنیت اجتماعی در قومیت کردی	۵۲	۲۹/۵۷	۲۲/۲۵	۲۹/۲۷	تفاوت معنادار بین میانگین‌ها
احساس همگرایی در قومیت آذری	۴۴	۲۲/۱۱	۲۱/۸۹	۵۲/۳۶	تفاوت معنادار بین میانگین‌ها
احساس همگرایی در قومیت کردی	۴۴	۲۰/۵۸	۲۳/۴۲	۳۲/۰۸	تفاوت معنادار بین میانگین‌ها

داده‌های جدول ۵، میانگین‌های به دست آمده را با ماکزیمم میانگین متغیرهای امنیت اجتماعی و همگرایی قومی مقایسه کرده و نیز آزمون t مقایسه آنها را در دو قومیت آذری و کرد شهر ارومیه نشان می‌دهد. بر اساس داده‌های این جدول، تفاوت میانگین‌های به دست آمده با ماکزیمم میانگین متغیرهای امنیت اجتماعی و همگرایی قومی معنادار است. اما باید توجه داشت که ماکزیمم میانگین در واقعیت هیچ جامعه‌ای را نشان نمی‌دهد (مولر، ۲۰۰۰)، ولی هرچه قدر میانگین به دست آمده، به میانگین ماکزیمم نزدیک باشد عملکرد نیروهای انتظامی و امنیتی در سطح بالاتر است.

نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر "تعیین میزان و رابطه‌ی امنیت اجتماعی و همگرایی قومی قومیت‌های آذری و کرد شهر ارومیه" بود. نتایج این پژوهش نشان داد که در شهر ارومیه دو قومیت آذری و کرد تقریباً به میزان زیاد احساس امنیت اجتماعی دارند و از این لحاظ

می‌توان گفت که فعالیتهای دست‌اندرکاران نظم و امنیت اجتماعی شهر ارومیه در ایجاد چنین امنیتی قابل قبول است. اما نکته‌ی قابل ذکر این است که با میانگین ماکزیمم (حداکثر) امنیت اجتماعی فاصله وجود دارد و این امر نشانگر است که جهت تبدیل احساس امنیت اجتماعی زیاد شهروندان آذری و کرد به احساس امنیت کامل و حداکثر، راهکارهایی لازم است. البته این نکته هم قابل ذکر است که در هیچ شهر و جامعه‌ای امکان رسیدن به امنیت اجتماعی کامل و حداکثری وجود ندارد، چون مؤلفه‌های ناامنی اجتماعی از جمله رفاه کم، جرم و جنایت و کاهش اعتماد اجتماعی در هر جامعه‌ای وجود دارد. ولی با این حال، جامعه‌ای موفق‌تر و سالم‌تر است و جامعه‌ای بسترهای لازم برای پیشرفت را خواهد داشت که میزان امنیت اجتماعی را به امنیت حداکثری نزدیک نماید (مولر، ۲۰۰۰؛ سرندی، ۱۳۷۸، ص ۷).

همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که در شهر ارومیه دو قومیت آذری و کرد به میزان متوسط احساس همگرایی بین یکدیگر دارند. این میزان احساس همگرایی بین دو قومیت قابل قبول است ولی کافی نیست. بررسی‌های مختلف در جوامع مختلف آسیایی، آفریقایی و کشورهای آمریکایی نشان می‌دهد که میزان همگرایی قومیت‌ها در آنها کمتر از حد متوسط و گاه‌ها در حد بسیار پایین می‌باشد که حتی تنش‌ها و درگیریها و اختلافات عمیق قومی را به وجود آورده است (استاینبرگ^{۱۵}، ۱۳۷۵). همگرایی در حد متوسط دو قومیت آذری و کرد شهر ارومیه موجب شده که این دو قومیت در کنار یکدیگر و با ارزش‌ها و آداب و رسوم یکدیگر زندگی بدون تنشی را داشته باشند اما طبیعتاً اگر راهبردهایی اتخاذ گردد که میزان این همگرایی افزایش یابد هم موجبات پیشرفت قومیت‌ها را فراهم خواهد کرد و هم بر توسعه و پیشرفت شهر خواهد افزود. نکته‌ی قابل ذکر این است که اگرچه همگرایی موجود بین دو قومیت، مشکلات و تنش‌های اساسی و عمیق را به وجود نیاورده است ولی میانگین احساس همگرایی موجود بین دو قومیت با میانگین ماکزیمم و حداکثری همگرایی، فاصله نسبتاً زیادی دارد. مثل امنیت اجتماعی، در همگرایی قومی هم امکان رسیدن به همگرایی کامل وجود ندارد و چه بسا امکان واقعی آن از امنیت اجتماعی هم پایین‌تر است ولی همگرایی متوسط شاید در بعضی موقعیت‌ها و ساختارهای اجتماعی نتواند آن وحدت و اتحاد ملی مورد انتظار را شکل دهد و چه بسا گاه‌ها به برخی

شکاف‌های سطحی منجر می‌شود که حاصل آن شکاف‌ها علی‌القاعده غیر مفید و منفی خواهد بود. به عنوان مثال، در صحنه‌های انتخابات و آیین‌های خاص می‌توان تاثیر تعصبات بیهوده قومی را مشاهده کرد که موجب می‌شود در سطح کلان آسیب‌هایی به سیستم عمومی وارد شود. علت اساسی این رفتارهای آسیب‌زا، همگرایی کم قومی است که با اتخاذ راهبردهایی باید افزایش داد تا تأثیر منفی آن کاهش یابد. در این راستا راهبردهایی از قبیل تقویت روند تفاهم فرهنگی، تقویت روابط مبادلاتی و اقتصادی، تقویت روابط اجتماعی و مناسبت‌ها در تمامی ابعاد آن و تعمیق احساس یگانگی افراد و اقوام با واحد سیاسی (کشور) مؤثر خواهند بود (حاجیان، ۱۳۸۳).

در نتایج این پژوهش دیده شد که بین میزان امنیت اجتماعی و همگرایی قومی قومیت‌های آذری و کرد شهر ارومیه تفاوت معنادار وجود ندارد. به عبارت دیگر، تقریباً هر دو قومیت به یک اندازه احساس امنیت اجتماعی و همگرایی قومی دارند. این که میزان امنیت اجتماعی و همگرایی قومی در دو قومیت تقریباً یکسان است، نشانگر تقسیم عادلانه و مساوی امکانات فرهنگی و اجتماعی بین دو قومیت و همچنین نشانگر احترام متقابل آنها نسبت به ارزش‌ها و آداب و رسوم یکدیگر و همچنین بیانگر تعهد آنها به وحدت ملی و بی‌توجهی به تحریکات بیگانگان و نهایتاً مدیریت مؤثر شهری در ابعاد مختلف است. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که در هر دو قومیت، بین دو متغیر امنیت اجتماعی و همگرایی قومی رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد یعنی زمانی که امنیت اجتماعی افزایش می‌یابد همگرایی قومی نیز افزایش خواهد یافت و بالعکس (البته میزان افزایش یا کاهش به مقدار ضریب همبستگی وابسته است). علت این امر آن است که امنیت اجتماعی حافظ ویژگی‌های بنیادی و اساسی قومیت‌هاست که تحت عنوان تعریف مشترک از هویت و منافع پیگیری می‌شود و هدف آن حفظ و تداوم و تکامل شرایط قابل پذیرش برای قومیت‌ها و افراد است. هر قومی به عنوان عنصری از جامعه حق امنیت اجتماعی دارد و مجاز است که به وسیله‌ی مساعی ملی، حقوق اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی خود را که لازمه‌ی رشد آزادانه‌ی شخصیت افرادش است با رعایت تشکیلات و منابع کشور به دست آورد. این امر موجب می‌شود که احساس تبعیض بین قومیت‌ها شکل نگیرد و همگرایی قومی افزایش یابد (امیدوار و دیگری، ۱۳۸۴، ص ۹۳-۵۹).

پیشنهادها

از آن چه در این مقاله مطرح گردید، پیشنهادهای زیر استخراج و ارائه می شود:

- امنیت اجتماعی

گسترش فعالیت های پلیس در حوزه ی امنیت اخلاقی و اجتماعی، گسترش گشت های اطراف شهر توسط پلیس، گسترش گشت های شب توسط پلیس، گسترش گشت های پلیس در پارک ها، تولید و گسترش برنامه های رادیو و تلویزیونی درباره ی امنیت اجتماعی و فرهنگ سازی در حوزه ی حقوق شهروندی، برگزاری همایش های علمی و سخنرانی های مداوم درباره امنیت اجتماعی در شهر و استان، طراحی برنامه های ویژه کودکان و نوجوانان درباره توجه به فاکتورهای امنیت اجتماعی، طراحی برنامه های ویژه محلات در حوزه ی امنیت اجتماعی و اطلاعات امنیتی توسط بسیج محلات، گسترش نگاهبان محله با مشارکت مردم، شهرداری و پلیس در محلات مختلف شهر، طراحی برنامه های فرهنگی درباره امنیت اجتماعی در رسانه ها، برخورد قاطع پلیس با افرادی که امنیت اجتماعی را برهم می زنند.

- همگرایی قومی

افزایش تأکید بر موارث فرهنگی و پیشینه ی تاریخی به ویژه همزیستی دائمی دو قومیت و دخالت تاریخی آنها در حاکمیت، تقویت جایگاه روحانیت، گسترش برنامه های متناسب با دو قومیت در صدا و سیما، تأکید بر مفاهیم جوهری اسلام و پرهیز از تشدید عوامل منفک کننده ی مذهبی، توجه به حقوق شهروندی، طراحی برنامه های مختلف فرهنگی برای سنین کودکی، نوجوانی و جوانی توسط آموزش و پرورش، دانشگاه ها، فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان ملی جوانان، بسیج، نیروی انتظامی و...، گسترش ورزش ها و تیم های ورزشی بین قومی و فرا قومی، جلوگیری از ترویج احساسات کاذب و رقابت های قومی، تقویت احترام و تکریم متقابل شهروندان از سوی یکدیگر، تقویت اختیارات شوراهای محلی، کاهش محرومیت ها در مناطق قومی.

زیر نویس ها

1-Threat	2-Opportunity	3- Mandel	4-Health	5-Social security
6-Ethnosc – folk	7-Convergence	8-Threat	9-Opportunity	10-Mandel
11-Headel	12-Feeling of security	13-Moller	14-Renan	15-Stainberg

منابع

- ۱- استاینبرگ، استیفن. سیاست‌های ضد تبعیض در ایالات متحده‌ی آمریکا. *مجله‌ی پیام بونسو، شماره ۳۱۰، ۱۳۷۵.*
- ۲- اسمیت، آنتونی، منابع قومی، ناسیونالیسم. *فصلنامه‌ی مطالعات راهبردی، دوره‌ی اول، پیش شماره اول، ۱۳۷۷.*
- ۳- اکوانی، سید حمداله، گرایش به هویت ملی و قومی در عرب‌های خوزستان. *مجله‌ی مطالعات ملی، ۴(۳۶)، ۹۹-۱۳۸۷، ۱۳۶.*
- ۴- امیدوار، علیرضا و جعفریانی، ابراهیم، تأثیر سیاست‌های رفاهی بر امنیت اجتماعی و امنیت ملی. *فصلنامه‌ی تخصصی-کاربردی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۲ و ۳، ص ۵۹-۹۳، ۱۳۸۴.*
- ۵- پیشگاهی فرد، زهرا و صمدزاده گلستان، حسن، بررسی روابط میان اقوام ساکن در منطقه کوهستانی تالش. *پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۳(۴۱)، ۸۳-۹۲، ۱۳۸۰.*
- ۶- ترابی، یوسف؛ پاینده، علی و حاجی زاده، محسن، عملکرد پلیس در اجرای طرح ارتقای امنیت اجتماعی با رویکرد مواد مخدر از دیدگاه مردم یزد. *مجله‌ی مطالعات مدیریت انتظامی، ۳(۱)، ۵۳-۶۴، ۱۳۸۷.*
- ۷- جلیلودن، داوود، *بررسی علل بروز ناآرامی قومی در استان آذربایجان غربی و تأثیر آن بر امنیت اجتماعی.* ارائه شده در گزیده‌ی مقالات همایش ملی همگرایی ملی و امنیت پایدار. ارومیه، آذر ۱۳۸۸.
- ۸- حاجیانی، ابراهیم، چارچوب روش شناختی برای بررسی احساس امنیت. *فصلنامه‌ی تخصصی-کاربردی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۲ و ۳، ص ۱۷-۳۳، ۱۳۸۴.*
- ۹- حاجیانی، ابراهیم، *مسأله‌ی وحدت ملی و الگوی سیاست قومی در ایران.* مجموعه‌ی مقالات مسائل اجتماعی ایران. انجمن جامعه‌شناسی ایران. تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۸۳.
- ۱۰- حق پناه، جعفر، جامعه‌ی مدنی و قومیتها در جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه‌ی مطالعات راهبردی، سال اول، شماره دوم، ۱۳۷۷.*
- ۱۱- رنان، ارنست، *ملت چیست؟ ناسیونالیسم چیست؟ ترجمه‌ی رضا داوری.* تهران: نشر طرح نو، ۱۳۷۶.
- ۱۲- زینال زاده، حسن، *بررسی راه‌های همگرایی قومیتی با تأکید بر اقوام ترک و کرد شهرستان ماکو.* ارائه شده در گزیده‌ی مقالات همایش ملی همگرایی ملی و امنیت پایدار. ارومیه، آذر ۱۳۸۸.
- ۱۳- سرندی، پرویز، *آسیب‌شناسی اجتماعی.* تبریز: دانشکده‌ی روانشناسی دانشگاه تبریز، ۱۳۷۸.
- ۱۴- صدیق سروسستانی، رحمت‌الله، *حاشیه‌نشینان و امنیت.* مقالات ارائه شده در همایش توسعه و امنیت عمومی. جلد دوم، معاونت امنیتی و انتظامی وزارت کشور، تهران، ۱۳۸۴.
- ۱۵- صدیق سروسستانی، رحمت‌الله، *بررسی برخی از عوامل تهدیدکننده امنیت اجتماعی.* مجموعه‌ی مقالات ارائه شده در همایش امنیت اجتماعی. جلد دوم، معاونت اجتماعی نیروی انتظامی، تهران، ۱۳۸۴.
- ۱۶- قانع بصیری، محسن، *نقش نیروهای مولد در امنیت عمومی.* *مجله‌ی امنیت، شماره‌ی ۲۴ و ۲۵، ص ۱۸۰، ۱۳۸۰.*
- ۱۷- لقای، علی و اکبری، اشکان *نقش اقوام ایرانی در امنیت پایدار.* ارائه شده در گزیده‌ی مقالات همایش ملی همگرایی ملی و امنیت پایدار. ارومیه، آذر ۱۳۸۸.
- ۱۸- ماندل، رابرت، *چهره‌ی متغیر امنیت ملی.* ترجمه‌ی ابراهیم حاجیانی. پژوهشکده‌ی مطالعات راهبردی، تهران، ۱۳۷۹.
- ۱۹- مؤذن، محمد هادی، *نقش مشارکت مردمی در تقویت اجتماعی.* *فصلنامه‌ی دانشگاه علوم انتظامی، پیش شماره ۲، ص ۸۴، ۱۳۷۸.*
- ۲۰- مرکز افکار سنجی دانشجویان، گزارش طرح بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی در بین شهروندان تهرانی. گزارش شماره ۱۸۹. (به سفارش معاونت اجتماعی نیروی انتظامی)، ۱۳۸۲.
- ۲۱- نواح، عبدالرضا و تقوی نسب، سید مجتبی، تأثیر احساس محرومیت نسبی بر هویت قومی و هویت ملی مطالعه موردی: اعراب استان خوزستان. *مجله‌ی جامعه‌شناسی ایران، ۲۸(۲)، ۱۴۲-۱۶۳، ۱۳۸۶.*
- ۲۲- نویدنیا، منیژه، *چندگانگی امنیت: امنیت ملی، عمومی و اجتماعی.* *فصلنامه‌ی تخصصی-کاربردی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۲ و ۳، ص ۳۵-۵۸، ۱۳۸۴.*

- 23-Buzan,B.(2000). *Security studies: beyond strategy.*www.Yorku.ca.
 24-Mitar,M.(2002). *Assessment of social security in resent past and today.*www.ncjrs.org.
 25-Moller,B.(2000). *National, social and human security.*www.cionet.org.
 26-Weaver,O.(2000).*social security.* www.cionet.org./book/.